

17. Приказы, постановления, распоряжения Министерства высшего образования СССР, Министерства просвещения УССР и Управления по делам высшей школы при Совете Министров УССР за 1949 год. – ДАМК – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 333 – Арк.69.

18. Приказы, постановления, распоряжения Народного Комиссара просвещения УССР и Управления по делам высшей школы при СНК УССР за 1944 г. – ДАМК. – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 20 – Арк.26.

19. Справки по вопросам восстановления и работы высших учебных заведений – ЦДАГО. – Ф.1. – Оп.30. – Спр.88 – Арк.153.

20. Справки, акт обследования и другие материалы по вопросам работы Киевского Госуниверситета и о качественном составе студентов и преподавателей вузов Украины – ЦДАГО. – Ф.1. – Оп.70. – Спр.912 – Арк.52.

Аннотация

Исследованы материально-бытовые условия жизни, обучения студентов исторического факультета Киевского государственного педагогического института имени А.М.Горького в послевоенный период (1944-1956 гг)

Ключевые слова: материально-бытовые условия, студенты-историки, послевоенный период.

Annotation

Investigated the material about accommodation, students' education of historical faculty of the Kiev State Pedagogical Institute name dafter Gorky in the post-war period (1944-1956 years)

Keywords: accommodation, students of historical faculty, the post-war period.

УДК 94 (477) 614.885 (470+571)

**Оксана Грибан
(Київ)**

**УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА У
БІЛЬШОВИЦЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ТА ДИТЯЧИХ КАМΠΑНИЯХ
1920-30-Х РОКІВ.**

Анотація. У статті розглядаються особливості використання компартийними органами потенціалу Українського товариства Червоного Хреста під час реалізації радянської молодіжної та дитячої політики в 1920-30-ті роки.

Ключові слова. Червоний Хрест, дитяча безпритульність, «Юні червонохрестні друзі», дитячі майданчики, дитячі ясла.

Питання історії масових громадських об'єднань в період радянської державності є актуальним для України, тому її практичне вирішення в сучасних умовах вимагає наукового аналізу досвіду подолання безпритульності дітей у 20-х – першій половині 30-х років ХХ століття на Україні.

Складний і суперечливий за змістом період 20-х – 30-х років останнім часом знайшов своє нове висвітлення. Численні його проблеми, пов'язанні, в першу чергу, з реалізацією економічної стратегії НЕПу, індустріалізацією, колективізацією, культурною революцією – вивчені, як у монографічних узагальненнях, так і на рівні кандидатських та докторських дисертацій. Цього не можна сказати про історію діяльності Українського товариства Червоного Хреста та залучення його потенціалу компартійними органами для реалізації радянської дитячої та молодіжної політики, які, виходячи з сучасних методологічних засад, комплексно не вивчені або розглядаються в руслі окремих локальних завдань. Окремі аспекти червонохрестного руху розглядали в своїх працях М.А. Журба, С.М. Свистович, А.Г. Зінченко.[6; 7; 15] Однак участь УТЧХ у кампаніях боротьби з голодом, дитячою безпритульністю, дитячими хворобами та у інших кампаніях з реалізації більшовицької молодіжної та дитячої політики залишалась поза увагою дослідників. Однак саме в цей час був накопичений величезний історичний досвід, який може стати базовим для вирішення надзвичайно гострих питань сьогодення України.

Метою статті є висвітлення історичних особливостей залучення компартійними органами потенціалу Українського Червоного Хреста для реалізації власної дитячої та молодіжної політики у 1920-30-ті роки. Відповідно до мети основними завданнями роботи є вивчення основних напрямків діяльності УТЧХ направлених на реалізацію державної молодіжної політики у міжвоєнну добу.

З моменту створення Українське товариство Червоного Хреста активно здійснювало роботу по наданню різного роду допомоги дітям. Особливо актуальна дана робота була під час громадянської війни. Так, навесні та влітку 1919 року створюються перші дитячі установи – сиротинці, дитячі санаторії та літні дитячі колонії. На серпень 1919 року в Україні працювало 27 червонохрестних дитячих установи розрахованих на допомогу 7,3 тис. дітей. [2, арк.37]

Під час голоду 1921-23 років через апарат Українського Червоного Хреста здійснювала свою роботу Міжнародна Спілка допомоги дітям (В 1924 році Українське товариство стає постійним членом цієї міжнародної організації).[2, арк.43] В їдальнях МСДД, організованих Українським товариством, було видано близько 600 тис. обідів. Особливо активною співпраця організацій була в 1923 році, після з'їзд уповноважених Українхреста та представників місцевих червонохрестних комітетів. Тоді ж,

Українське товариство розпочало роботу зі створення спеціальних дитячих установ для дітей постраждалих від голоду. Влітку 1923 року в Україні було відкрито перші 73 дитячих ясел. [9, – с.266]

На початку 1920-х років в Україні внаслідок тривалої громадянської війни, голоду 1921-1923 років без батьківського піклування залишилась значна кількість дітей. Масового характеру набула дитяча безпритульність та злочинність. Тому перед владними органами постало питання створення відповідної система захисту дітей. В 1922 році під час першого Всеукраїнського з'їзду працівників Українського Червоного Хреста було прийнято рішення звернутися до державних органів з проханням виділити кошти для надання допомоги голодуючим дітям, дітям-сиротам та безпритульним. [2, арк.43] РНК УСРР в листопаді 1922 року прийняв постанову про створення при Комісії по ліквідації наслідків голоду Центральної комісії допомоги дітям (ЦКДД). 10 середня 1923 р. ВУЦВК прийняв «Положення про ЦКДД при ВУЦВК». Згідно положення комісія отримувала статус окремого державного органу з допомоги дітям. [12] Комісія мала об'єднати у своєму складі представників як державних органів (наркомату освіти, наркомату соціального забезпечення), профспілок, ЦК ЛКСМУ, ЦК КП(б)У, так і громадських об'єднань. Зокрема до складу комісії було включено представників Українського Червоного Хреста.

Основними джерелами фінансування діяльності комісії стали кошти що залишилися від Центральної комісії по боротьбі з наслідками голоду та надходження від громадськості. Так, Комісія разом з Українським Червоним Хрестом створила торгівельно-промислове товариство «Сприяння». Від діяльності товариства комісія лише за перші сім місяців 1923 року отримала 60 тис. золотих карбованців. [26, с.24]

Окрему допомогу Український Червоний Хрест надавав голодуючим дітям. Його силами було організовано понад 3 тис. харчувальних пункти для голодуючих дітей, розміщених переважно в сільській місцевості. На це УЧХ витратив 250 тис. крб.. власних коштів. Усього ж за 1921-1922 роки через організації Червоного Хреста України голодуючим дітям було видано понад 45 млн. обідів. Наприкінці 1922 року УТЧХ було запропоновано новий метод допомоги безпритульним голодуючим дітям через організацію сільськогосподарських дитячих колоній, частина яких уже функціонувала починаючи з весни 1921 року. за клопотанням Головної управи УЧХ перед Наркомосом та Наркомземом ці колонії, як і інші підвідомчі Червоному Хресту дитячі установи, були наділені землею. Їх мешканці не лише

забезпечувалися продовольством, одягом та взуттям, але й оволодівали сільськогосподарськими професіями. При деяких колоніях були побудовані парові млини, де діти навчалися млинарській справі. Тут створювалися плантації буряка, вирощувалися лікарські рослини (прикладом чого може бути сільськогосподарська колонія «Нансенівка» в с. Олександрівка, що на Київщині. До початку 1923 року кількість дитячих установ, які мали рілля для забезпечення своїх продовольчих потреб, збільшилась з 92 до 302. [6, с.263]

Товариство фінансувало і програми з допомоги дітям які постраждали під час стихійних лих, проводило фінансування дитячого оздоровлення через систему власних санаторно-курортних установ, за власні кошти утримувало ясла, дитячі будинки. У середині травня 1923 року за сприяння доктора Грана, який очолював благодійну організацію «Верелив-Озе», Український Червоний Хрест організував під Одесою «Сонячний табір» для лікування дитячого туберкульозу. [9, с.268]

В середині 1920-х років в керівному апараті товариства створюється Дитячий відділ, на який припадало 30-40% всіх коштів Українського Червоного Хреста. Допомога дітям проводилась у трьох напрямках - боротьба з дитячою безпритульністю, допомога дітям безробітних та допомога дітям на селі. Місцеві організації Червоного Хреста створювали для дітей нічліжки, пункти харчування, пункти по реевакуації дітей на батьківщину після голоду 1921-1922 років, сільськогосподарські колонії, дитячі ясла тощо. В 1923 році відкривається перша дитяча школа-комуна Українського Червоного Хреста для підготовки медичних сестер. В школу для навчання і проживання направлялись дівчатка-сироти з південних губерній України. [2, рк.43] Загалом, на 1 жовтня 1923 року у всіх губерніях України нараховувалось 49 дитячих установ, які утримувались на кошти Червоного Хреста. До 1 серпня 1924 року їх кількість збільшилась втриє. За рік (з кінця 1923 по кінець 1924 р.) організація витратила на допомогу дітям більш як 250 000 крб. [17, с.51] В 1925 році на допомогу дітям товариство витратило вже 500 тис. крб. [2, арк.46]

В другій половині 1920-х років сталися деякі зміни в організації дитячої червонохрестної роботи. В 1926 році Українське товариство Червоного Хреста передає на баланс товариства «Друзі дітей» всі заклади створені товариством для подолання дитячої безпритульності. [2, арк.48] 23 листопада 1927 року ВУЦВК та РНК УСРР прийняв постанову «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю в УСРР». Постанова закріпила за

добровільними товариствами (товариством «Друзі дітей», Українським Червоним Хрестом та кооперативними організаціями) організацію боротьби з дитячою бездоглядністю та здійснення профілактики дитячої безпритульності.

Осередки Українського Червоного Хреста за власні кошти утримували сільськогосподарську колонію для безпритульних у місті Сніжне на 75 місць, 4 дитячих профамбулаторії, 15 сільських ясел, 2 дитячих санаторії, 166 дитячих установ (денні площадки, санаторії та ін.). У 1928-1929 роках по 11 недорідних округах України органи Червоного Хреста утворили 2 500 харчопунктів, які забезпечили 250 000 дітей харчування протягом 10 місяців. [21, арк.24]

Протягом 1930 – 1933 рр. РНК та ВУЦВК України ухвалили ряд законодавчих актів, послідовне проведення яких повинне було поліпшити становище дітей колгоспників та радгоспників. Зокрема, постанова “Про заходи колективізації й оздоровлення дитячого побуту” від 5 березня 1930 р. регулювала грошові відрахування державних та кооперативних промислових підприємств, сільськогосподарських об’єднань, торгових установ на утримання ясел та дитсадків. [13] У результаті, до осені 1932 р. органам охорони здоров'я вдалося розширити мережу ясел – у містах з 11 тис. місць у 1929 р. до 62 тис. у 1932 р., на селі – відповідно з 62 тис. до 1,5 млн. місць. [18, с.5-6]

Того ж року дитячими будинками, що фінансувалися коштом УТЧХ було охоплено 2 тис. дітей, відкрито 3 санаторії на 520 дітей, один будинок відпочинку на 80 підлітків, 166 дитмайданчики на 8589 дітей. [4, с.5]

Одночасно товариство роздавало гарячі обіди для сільських дітей, що відвідували школу. За ініціативою Сталінського окружного комітету Червоного Хреста у Великоянисольському районі з 1 березня 1930 року було відкрито їдальні для дітей бідноти, які щодня видавали 300 гарячих обідів. Кошти для утримання їдалень виділялися місцевими організаціями Червоного Хреста та товариства «Друзі дітей». [24, с.13] У 1932 році Хортицький комітет Червоного Хреста видав для учнів німецької й української семирічки 49 769 сніданків, з яких 30 696 – безкоштовно. [25, с.3]

Однак, саме існування селянських ясел під час голодомору було під загрозою. Це обумовило утворення в апараті Наркомату охорони здоров'я управління, що контролювало роботу ясел, займалося підготовкою педагогічного персоналу, відкривало консультації та молочні кухні. При Наркомздраві УСРР утворювалася міжвідомча Рада сприяння ясельній справі

та її місцеві органи. Але все ж, головна увага приділялася розвиткові ясел у містах. Це пояснювалося необхідністю залучення жінок на виробництво та до активної участі в громадсько-політичному житті країни. Система селянських ясел не отримала державної підтримки. Головна увага в справі попередження безпритульності на селі приділялася опікунським радам, впровадженню системи колективного та індивідуального патронату.

Деяку роль в порятунку дітей в голодне лихоліття відігравали і добровільні товариства, зокрема Український Червоний Хрест та товариство «Друзі дітей». Згідно протоколу №106 Політбюро ЦК КП(б)У від 13 березня 1933 року на Центральний комітет УТЧХ покладалось завдання протягом березня-червня розгорнути мережу дитячих майданчиків з пропускною здатністю 50 тис. дітей на день з повним забезпеченням дітей харчуванням. [22, арк.121] Того ж року на організацію дитячих харчових пунктів виконком Українського Червоного Хреста отримав від держави 1,5 млн. крб. [1, арк.6] До кінця квітня 1933 року голова Українського товариства Є. Кушнір звітував перед політбюро ЦК КП(б)У про організацію харчування 124399 дітей. [23, арк.38]

На відкриття харчувальних пунктів в районах, які найбільш постраждали від голоду, було асигновано 300 тис. крб. За даними С.В. Кульчицького за два тижні березня 1933 року було розгорнуто харчувальні пункти на 60 тис. дітей [8, с.43], з них 50 тис. дітей обслуговував Червоний Хрест та 10 тис. товариство «Друзі дітей», за підтримки місцевих червонохрестних комітетів. [10, с.162]

Хоча шефство над дитбудинками з боку товариств мало формальний характер, та все ж на підсилення харчування інтернованих дітей було перераховано більше 419 тис. крб., а на попередження безпритульності близько 1 млн. крб. [5, с.5]

Як і в більшості масових добровільних товариствах при Українському товаристві Червоного Хреста в кінці 1920-х років створюються організації «Юних друзів Червоного Хреста». В 1927 році створено перші дитячі організації при низових комітетах і осередках товариства, так звані секції юнацького Червоного Хреста. [2, арк.54] В наступному році рух набуває масового характеру. Осередки ЮДЧХ створюються при школах, таборах відпочинку та інших дитячих установах. Відповідальність за діяльність осередку ЮДЧХ несли медичні працівники шкіл, керівники комсомольської чи піонерської організації школи. В 1932 році в осередках «Юних друзів Червоного Хреста» України перебувало 192 тис. школярів. [20, арк. 3]

В 1933 році для керівництва червонохрестною роботою серед дітей при центральних і місцевих комітетах товариств Червоного Хреста створюються дитячі сектори, які мали здійснювати керівництво роботою осередків «Юних друзів Червоного Хреста». [19, с.21]

При осередках Юних друзів з початку 1930-х створюються і гуртки БГСО (Будь готовий до санітарної оборони). Спочатку вони називались гуртками військово-санітарних знань і проводили підготовку школярів за спрощеною програмою військово-санітарних гуртків. Так, в 58 школі м. Харків в 1934 році осередок ЮДЧХ організував гурток військово-санітарних знань та гурток БГСО для учнів п'ятих класів. [27, с.10] Програми підготовки до складання комплексу БГСО розраховувались на школярів і піонерів 11 – 17 років. Курс передбачав 10 або 16 двогодинних занять (в залежності від віку дитини). Із п'яти розділів програми два розділи присвячувались організації шкільної гігієни і санітарній гігієні походів. Для їх вивчення програма відводила 8 годин. [14, с.39]

Влітку осередки товариства спільно з частинами Червоної армії та Тсоавіахімом організовували дитячі табори відпочинку, де здійснювалась практична військово-санітарна підготовка «юних друзів Червоного Хреста».

За результатами проводились військово-оборонні ігри, походи та маневри, велопробіги. Взимку організовувались лижні марафони, військово-санітарні естафети.

В січні 1938 р. за рішенням ЦК Червоного Хреста України та ЦР Тсоавіахіму були проведені республіканські змагання піонерів і школярів присвячені ХХ-річчю Червоної армії. Змагання проходили зі стрільби, протиповітряної оборони та санітарної справи. Під час підготовки до змагань школярі здавали норми на три оборонних значки: «Юний Ворошиловський стрілок», «Будь готовий до санітарної оборони» і «Готовий до ППХО». [11]

В березні 1939 року в Тульчинському районі Вінницької області було проведено перші воєнізовані ігри. Влітку 1939 року відбулися перші обласні військово-тактичні ігри серед молоді. [16]

За результатами змагань в кінці 1939 року проводяться Перші Всесоюзні оборонні змагання піонерів і школярів. У них взяло участь близько 1 млн. школярів, в других змаганнях 1940 – 2 млн. осіб. В січні 1941 року відбулися треті передвоєнні всесоюзні змагання. Одночасно приходили і змагання на рівні республік. В Україні у третіх оборонних змаганнях взяло участь 823 тис. школярів із 7400 шкіл. [3, арк. 132]

Не забувало керівництво УТЧХ і про фінансово-господарську сторону роботи Юних червонохрестних друзів. Так само як і серед дорослих членів товариства, серед школярів, організовувались власні позичкові, лотерейні та інші кампанії. Так, у 58 школі Харкові протягом 1934 року осередок ЮДЧХ провів внутрішню шкільну лотерею де зібрав на потреби Товариства 400 крб. та реалізував на суму 150 крб. білетів 3 лотереї Червоного Хреста. [27, с.10]

Отже, упродовж 1920-30-х років партійно-радянські органи активно використовували потенціал Українського товариства Червоного Хреста для реалізації різноманітних програм направлених на радянізації різних вікових та соціальних груп політичної системи «держави диктатури пролетаріату». Однією з таких програм була радянізація дітей та молоді. З одного боку, діяльність Українського Червоного Хреста мала конструктивне значення, оскільки вона значною мірою сприяла успішному вирішенню основних соціальних проблем молоді та дітей того часу. Це і подолання дитячої безпритульності, допомога голодуючим дітям, створення мережі дитячих лікувальних та дошкільних закладів. З іншого боку, потенціал товариства використовувався для політико-культурного, ідеологічного виховання молоді направлено на створення покірних режиму громадян, які б активно втілювали б в життя основні програмні положення правлячої партії. Сукупність обох зазначених сутнісних сторін складає характеристику використання компартійним режимом потенціалу радянської громадської ініціативи для побудови нового радянського суспільства.

Джерела та література

1. Державний архів Російської Федерації (далі ДАРФ) – Ф.9501. – Оп.1. – Спр.294.
2. ДАРФ. – Ф.9501. – Оп.1. – Спр.43
3. ДАРФ. – Ф.8355. – Оп.1. – Спр.208.
4. Два Хрести // Червоний Хрест. – 1933. – №5-6.
5. До III з'їзду товариства “Друзі дітей”// Друг дітей. – 1933. – № 2.
6. Журба М.А. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20 – 30 рр. ХХ ст.) / М. А. Журба. – К. : Науковий світ, 2002. – 499с.
7. Зінченко А.Г. Дитяча безпритульність в радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х років ХХ століття. / А.Г. Зінченко. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Спеціальність 07.00.01 – історія України. – Одеса, 2001.
8. Кульчицький С.В. 1933: Трагедія голоду. / С.В. Кульчицький. – К., 1989. – 48с.

9. Литовченко Т.А. Діяльність українського товариства Червоного Хреста під час голоду в радянській державі у 1921-1923 роках / Т.А. Литовченко // Наукові записки НПУ ім. Драгоманова. Випуск LV (педагогічні та історичні науки). – К., 2004. – С. 259-269.
10. Литовченко Т.А. Українське товариство Червоного Хреста за умов голодомору на Україні у 1932-1933 рр. / Т.А. Литовченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – 2004. – №2(26). – С. 156-164.
11. На страже(газета), – 8 січня. – 1938.
12. Положення про ЦКДД при ВУЦВК. Постанова ВУЦВК від 10.08.1923 р. // ЗУ України. – 1923. – № 30. – ст.443.
13. Про заходи колективізації й оздоровлення дитячого побуту. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР // ЗУ України. – 1930. – Від.1. – № 7. – ст.83.
14. Розанова В.Д. Организация проведения занятий в кружках пионеров и школьников по подготовке к сдаче норм на значок БГСО. – М.-Л., 1935.
15. Свистович С.М. Громадський вимір соціалістичного експерименту в Україні (20–30 рр. ХХ ст.) / Степан Михайлович Свистович – К.: Варта, 2007. – 568 с.
16. Советская Украина (газета). –16 июля. – 1940.
17. Украинкрест и помощь детям // Помощь детям. Сб. Статей по борьбе с беспризорностью и помощи детям на Украине в 1924 году. – Х.: Червоний шлях, 1924.
18. Федотова Л. Дитяча оздоровча кампанія 1932 р. // Друг дітей. – 1932. – № 7-8. – С. 5-6.
19. Финклер Ю.М. История Красного Креста и Красного Полумесяца СССР. Пособие для активистов Красного Креста / Ю.М. Финклер. – М., 1947.
20. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України) – Ф.1. – Оп.9. – Спр.122.
21. ЦДАВО України. – Ф.264. – Оп.1. – Спр.273.
22. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України) – Ф.1. – Оп. 6. – Спр.296.
23. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 6. – Спр.6206.
24. Червоний Хрест. – 1930. – № 5.
25. Червоний Хрест. – 1932. – № 21-22.
26. Чуб В.И. Братская помощь трудящихся УССР голодающим детям Поволжья (1921-1923 гг.) // Вопросы истории СССР. – 1982. – Вып.27.
27. ЮДЧХ при 58 школі // Червоний Хрест. – 1935. - №5-6. – С. 10

Аннотация

В статье рассматриваются особенности использования компартийными органами потенциала Украинского общества Красного Креста во время реализации советской молодежной и детской политики в 1920-30-е годы.

Ключевые слова. Красный Крест, детская беспризорность, «Юные краснокрестненские друзья», детские площадки, детские ясли.

Annotation

The article discusses the features of the potential use of Communist Party authorities Ukrainian Red Cross Society during the implementation of the Soviet youth and child policy in the 1920s and 30s.

Key words. Red Cross, homeless children, "Young krasnokrestnenskie friends", playgrounds, creches.

УДК 94(477). 192.:33(043.3)

**Ірина Дзюбленко
(Київ)**

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФСПІЛОК ГІРНИКІВ ТА МЕТАЛІСТІВ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В РОКИ НЕПУ.

Висвітлено особливості діяльності профспілок гірників і металістів на промислових підприємствах, які існували в роки НЕПу в УСРР.

Ключові слова: профспілка, робітники, гірники, металісти, заробітна плата, відпустка, санітарні умови.

Історичний досвід становлення та функціонування приватного підприємництва в УСРР та участь у цьому процесі галузевих профспілок є актуальним і на сьогоднішній день. Історія профспілкового руху 20-х рр. ХХ ст. не достатньо досліджена в сучасній історіографії. Важливими з цієї проблематики є загальні праці М.Олійника, П.Бондарчука, О.Мовчан, а також регіональні дослідження Т. Філіпенка та Б.Андрусина.

Однак, проблема діяльності галузевих профспілок так і залишається недостатньо висвітленою. Метою статті є проаналізувати та розкрити соціально-економічні особливості функціонування найчисельніших галузевих профспілок гірників та металістів на дрібних промислових підприємствах, показати їх організаційну структуру та вплив на життя робітників у 1921 – 1929 рр.

В роки НЕПу існували такі професійні спілки у промисловості: спілка робітників-металістів (сюди входили робітники металургії, машинобудування, авіо- і автобудування та ремонту, військової, електротехнічної промисловості тощо), спілка робітників-текстильників (до цієї спілки належали робітники з галузі обробки бавовни, вовни, шовку, льону, джгуту та ін.), спілка робітників хімічної промисловості, спілка робітників харчосмакової промисловості, союз робітників-цукровиків, спілка деревообробників, спілка робітників паперової промисловості, спілка робітників шкіряної промисловості, спілка робітників швейної промисловості, спілка робітників поліграфічного виробництва, спілка гірників [12, с.2].

За кількістю зайнятих робітників металопромисловості України належала провідна роль, де в січні 1921 р. працювало 108 860 осіб [13, с.14-17], а на 1 грудня 1926 р. вже 217 893 або 26% загальної кількості